

רביבים

הרב אליעזר מלמד

שאלות והתכונות: ask@yhb.org.il

היחס לדמותו של בנימין זאב הרצל

קשה להפריז בערך פועלו של הרצל למען העם היהודי והגשמת חזון הגאולה – עוד מנעוריו צער האומה וסבלותיה נגעו לליבו, ומאז שנתפס בחזון הציוני, הקריב את עצמו למען קוממיות העם היהודי – מבין המתנגדים לציונות, היו שטענו שמטרת הרצל הייתה לחלן את העם היהודי – כל מי שחפץ להכיר באמת את אישיותו נוכח שמגמתו הייתה טהורה - הצלת העם היהודי והחזרת כבודו ומורשתו – בתגובה למי שהוקיע את הרצל כאפיקורס, חש הרב צבי יהודה חובה קדושה להגן על מעמדו ועל כבוד ישראל

קביעת היחס להרצל

במשך שנים, מבין המתנגדים לציונות היו שטענו שמטרת הרצל הייתה לחלן את העם היהודי, ופשפשו בכתביו ומצאו קטעי דברים שאינם הולמים את המסורת, ובכך הרחיקו רבים משומרי התורה מדמותו. אולם עם השנים, כל מי שחפץ להכיר באמת את אישיותו נוכח שמגמתו הייתה טהורה - הצלת העם היהודי והחזרת כבודו ומורשתו. כמי שקיבל חינוך חילוני, וזכה למעמד מכובד בחברה הנוכרית, לא היה כמעט סיכוי שיתוודע לתורה ולמצוותיה. באותם ימים כמעט לא היו חוזרים בתשובה. ואף על פי כן הרצל נעשה חוזר בתשובה גדול מאוד לעניין העם היהודי ומורשתו, והגיע בתחום זה למדרגה עליונה, עד שהתקיימו בו דברי חכמים: "מקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בו" (ברכות לד, ב). וכך אמר בנאומו בפתיחת הקונגרס הראשון הציוני (תרנ"ז): "הציונות היא שיבה אל היהדות עוד לפני השיבה אל ארץ היהודים". עוד לפני כן (תרנ"ה), בתהליך חזרתו לזהות היהודית, כתב ביומנו כתיבה אישית בינו לבין עצמו: "אין אומתנו אומה אלא באמונתה"; "אנו מכירים את הקשר שלנו כמעט אך ורק באמונת אבותינו... האמונה מאחדת אותנו".

בתגובה למי שהוקיע את הרצל כאפיקורס, חש הרב צבי יהודה חובה קדושה להגן על מעמדו ועל כבוד ישראל, ופרסם ב'הצופה' (כ"ח בתמוז תשל"ד) רשימה קצרה שכותרתה "להצדיק צדיקים", ובה כתב: "בכתביו של בנימין זאב הרצל ז"ל, אין דברי אפיקורסות. בכתביו יומנו כתוב: 'אין אומתנו אומה אלא באמונתה'. מי שחושב ומדבר וכותב ככה הוא איש אמונה ולא אפיקורס". עוד הוסיף וציין את ייחוסו - "קדושת גזע מחצבתו", שהיה מצאצאי "הגאון הקדוש רבי יוסף טאטאצק ז"ל" (לנתיבות ישראל חלק ב, עמוד תקצב במהדורת בית אל).

כיצד לנהוג בתכלת

שאלה: הרב כתב בטור האחרון ב'רביבים' שיש מעלה בלבישת תכלת בציצית. השאלה כשיטת מי לנהוג במספר חוטי התכלת -

רמב"ם, ראב"ד או תוספות?

תשובה: אכן שלוש שיטות בראשונים במספר חוטי התכלת.

א. לדעת ראשונים רבים, ארבעת חוטי הציצית מחולקים לשניים לבן ושניים תכלת, שכן מסתבר שהם שווים. כך היא דעת רש"י (מנחות לח, א "התכלת"), תוספות (מנחות לח, א "התכלת"); רא"ש (ציצית ו); ריבב"ן, רי"ד, ר"ש משאנץ, העיטור, סמ"ק, יראים ונימוק"י. וכך כתבו בפשטות פוסקים רבים, ומהם: טור (אורח חיים יא), לבוש (יא, ד), עולת תמיד (ט, ה), שולחן ערוך הרב (יא, א) ומשנה ברורה (ט, ז יד).

ב. לעומת זאת, לדעת הרמב"ם (ציצית א, ו; שו"ת רפו) והראב"ד (שם), יש ליתן "פתיל תכלת" אחד וכפשט לשון התורה. לדעת הראב"ד צריך ליתן פתיל אחד תכלת ושלושה לבנים, וכך כתבו הערוך (ערך תכלת), המאירי (יבמות ה, ב), וריא"ז (ציצית רכ"ג). וכן הכריעו הגר"א (יהל אור על זוהר פנחס ובהגהותיו לספרי פרשת כי תצא) והחיד"א (חומת אנך א שלח י).

ג. ולדעת הרמב"ם, הכוונה חצי פתיל שהוא אחד משמונה חוטים, שבו מלפפים את החוטים הלבנים. וכך כתב בנו ר' אברהם, ספר המנהיג (תרמ"ב) וגם ר' פרחיה (שבת כה, ב), ספר הקנה, שער הכוונות (דרוש ד') בעניין הציצית) ומגיד מישירים (פרשת שלח). ולכך נטה במשכנות יעקב יג, וכך הכריע האור שמח (ציצית א, ו).

ויש שכתבו "פתיל" בלא לבאר אם כוונתם כרמב"ם או כראב"ד, ומהם רב שמואל בר חפני גאון, הרמב"ן ורבנו בחיי (במדבר טו, לח), וכן בזהר (חלק ג קעה, ב).

למעשה, אף שלכל אחת מהשיטות יש מקום, וכל הנוהג כאחת מהן מקיים את המצווה, נטייתו לשיטת הראב"ד, ששיטתו היא המכריעה בין שתי השיטות, וכמותה כתבו הגר"א והחיד"א. וכך מסתבר יותר שצבעו חוט שלם בתכלת, וכפי שעולה מעירובין (צו, ב), בדיון המוצא פתיל תכלת שהתלבטו כיצד ידעו שהוא נעשה לשם ציצית, ולא השיבו שניתן לדעת זאת מכך שרק חציו צבוע.

כיצד לכוון

מצד הדין בכל צורות הקשרים והכריכות יוצאים ידי חובה, כמבואר בגמרא (מנחות לט, א). וגם בזה נטייתו כראב"ד (ציצית א, ז) על פי רב נטרוניא גאון, רבנו גרשום (מושב זקנים במדבר טו, לח). מפני שבאופן זה ממשיכים לנהוג כמו בלבן וכמבואר בשולחן ערוך (אורח חיים יא, יד), שעושים חמישה קשרים וארבע חוליות, שבסך הכול עולים לל"ט כריכות. לשיטת הראב"ד הכריכות נעשות לסירוגין מחוט לבן וחוט תכלת, כאשר הכריכה הראשונה והאחרונה בכל חוליה מלבן, לבד מהחוליה השנייה שאין מדקדקים בה. ■

כך אפשר להמשיך. לבסוף כשהסכים שר' אברהם יזיז את הארון, נמצאה התמונה ונתלתה במקומה. הרב שמח מאוד, ומצא צורך לנחם את דודי ר' אברהם על שלא קיבל את דבריו מתחילה, ודיבר אודות הרצל ועניינו (עיין בקובץ גדול שימושה ע'נד).

יחסו של הרב ריינס

הרב יצחק יעקב ריינס זצ"ל (ת"ר-תרע"ה, 1839-1915), רבה של לידא, היה מגדולי הרבנים בדורו. בהיותו כבן שישים הצטרף לתנועה הציונית וייסד בתוכה את תנועת המזרחי. הרב ריינס היה מבוגר מהרצל בכעשרים שנה. הוא נפגש עימו כמה פעמים והתכתב איתו בקביעות, ועל כן לעמדתו כלפיו יש משקל רב. ככלל התרשם הרב ריינס, שבאופן יחסי לאדם שלא קיבל חינוך יהודי, התייחס הרצל ליהדות ולמצוות בכבוד גדול. הוא התפעל מהזדורותיו של הרצל לסיים את דיוני הקונגרס השלישי (בשנת תרנ"ט) לפני כניסת השבת, "כי אין כוונתנו לנגוע (לפגוע) בדת במאומה" (איש המאורות, עמוד 108). התפעלותו נבעה מכך שבאותם ימים, פעמים רבות אנשים חילוניים בוו לדת והתנגחו בה להכעיס. פעמים מספר כתב הרב ריינס להרצל דברי תלונה על ביזוי השבת והכשרות בסניפים של ציוני רוסיה, ותמיד הרצל השיב שהוא יפעל ככל שיוכל כדי לתקן את המעוות.

לאחר פטירתו של הרצל כתב הרב ריינס: "סהי במרומים כי מיתתו של מנהיגנו פעלה עלי רועם מדכא ותפיל אותי על ערש דוויו". "ויבכו כל אנשי הלבב אשר בישראל, ויבכו גם כל אנשי הדעת אשר בתבל כולה". אולם אין להשביט את העבודה עקב האסון הגדול. כי הציונות היא "הכרח היסטורי", לא הרצל הוליד אותה אלא "היא הולידה את הרצל ועשתה אותו למה שהיה". הציונות חייתה בלב העם אלפי שנים קודם שנולד הרצל, אך הייתה במצב רדום בחביון הלב היהודי "ואנחנו לא ידענו את המעשה שנעשה ואת הדרך נלך בה". הרצל הוציא את הרעיון מתרדמתו ונפח בו חיים, שיימשכו גם לאחר מותו (איש המאורות, עמוד 239).

בשבוע הבא, ביום כ' בתמוז, חל יום פטירתו של מייסד התנועה הציונית, בנימין זאב הרצל (תר"כ-תרס"ד, 1860-1904). קשה להפריז בערך פועלו של הרצל למען העם היהודי והגשמת חזון הגאולה. במסגרת התנועה הציונית עם ישראל החל לדרוש את ארצו ופעל כאומה לקיבוץ הגלויות וחתר להקמת מדינת ישראל. על ידי התנועה הציונית החל דבר ה' שבתורה ובנביאים אודות קיבוץ הגלויות והפרחת שממות ארץ ישראל להתממש, והעם היהודי חזר לקיים את המצווה ששקולה כנגד כל המצוות - מצוות יישוב הארץ במילואה, היינו על ידי ריבונות. על ידי התנועה הציונית נעשתה הצלה לעם היהודי שהחל להתאושש אחר השואה מפגעי הגלות.

אישיותו של הרצל

באורח חייו הפרטיים הרצל היה חילוני, כזה היה חינוכו. באישיותו היה אצילי ומוסרי, ומיזמני ניכר כי עוד מנעוריו היה בעל רגישות מוסרית מיוחדת. צער האומה וסבלותיה נגעו לליבו, ומאז שנתפס בחזון הציוני נסחף כולו בלהט, והקריב את עצמו בלא שיוך למען קוממיות העם היהודי ולמען הצלת אחיו היהודים הנרדפים, המעונים והנאנקים. אצל רוב המנהיגים אנו מוצאים קטנוניות אישית, תחרותיות, רצון לעשות גם לביתם, לפעמים על חשבון הקופה הציבורית. הרצל היה שונה בתכלית. הוא לא קיבל כסף מהתנועה אלא הקדיש לה את כל רכושו, ולאחר מותו משפחתו נותרה בעוני.

תמונתו של הרצל בחדרו של הרב צבי יהודה

בחדרו של מו"ר הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל היו תלויות כמה תמונות, ובהן של אביו מרן הרב קוק זצ"ל, של האדר"ת והחפץ חיים, תמונה של ארץ ישראל השלמה מכתב העת 'הסולם', ובמקום מכובד תמונתו של בנימין זאב הרצל. סיפר לי תלמיד חכם מחוגי החרדים, שבצעירותו חשב ללמוד במרכז הרב, אולם כשראה את תמונתו של הרצל החילוני בחדרו של הרב צבי יהודה, חזר לאחוריו והלך ללמוד בפוניבז'. אבל הרב צבי יהודה לא התחשב בדעת מי שלא הבינו את גודל ערכה של התנועה הציונית ומייסדה.

סיפר דודי הרב אברהם רמר ז"ל כי פעם נעלמה תמונתו של הרצל, והרב צבי יהודה חשד שמא אחד התלמידים רצה "לחנכו" והעלים את התמונה. הרב הקפיד ולא רצה לתת שיעור, שכן אם יש משהו מהתלמידים שעושה דבר כזה, איך אפשר, וקודם צריך לטפל בבעיה, שלא ייקחו דברים בלי רשות. וכשר' אברהם ביקש רשות להזיז את ארון הספרים הקטן שמתחת למקום התמונה, שמא נפלה שם, לא רצה לקבל את דבריו, והמשיך להקפיד על חסרונה של התמונה. וכשר' אברהם התעקש לחפש את התמונה מאחורי הארון, הפנה את הקפדתו כלפיו, וחזר ואמר שקודם צריך להחזיר את התמונה ורק אחר

